

INKLYUZIV TA'LIM RIVOJLANTIRISHDA DAVLAT VA JAMIYATNING TUTGAN O'RNI

Xidirova Mohigul Tolib qizi

*Samarqand davlat Universiteti Psixologiya va ijtimoiy siyosiy fanlar
fakulteti Ijtimoiy ish yo'nalishi 4-kurs 406-guruh talabasi.*

[Tel: +998902336725](tel:+998902336725)

Annotatsiya: *Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim tushunchasi, uning mazmun-mohiyati hamda rivojlanishida davlat va jamiyat institutlarining tutgan o'rni ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Inklyuziv ta'limni joriy etish orqali nogironligi bo'lgan, ijtimoiy himoyaga muhtoj va maxsus ta'lim ehtiyojiga ega bolalarning sifatli ta'lim olish huquqlarini ta'minlash masalalari yoritiladi. Tadqiqot davomida davlat siyosati, normativ-huquqiy asoslar, fuqarolik jamiyati institutlari, nodavlat notijorat tashkilotlari hamda ota-onalar hamkorligining ahamiyati asoslab beriladi. Maqola yakunida inklyuziv ta'limni yanada takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi.*

Kalit so'zlar: *inklyuziv ta'lim, maxsus ta'lim ehtiyojlari, davlat siyosati, fuqarolik jamiyati, teng imkoniyatlar, ijtimoiy integratsiya, ta'lim sifati.*

Bugungi globallashuv va inson huquqlariga asoslangan jamiyat sharoitida ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri — har bir shaxs uchun teng va adolatli ta'lim imkoniyatlarini yaratishdan iboratdir. Ayniqsa, jismoniy, aqliy yoki psixologik rivojlanishida turli cheklovlarga ega bo'lgan bolalar uchun ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish dolzarb masalaga aylanmoqda. Shu nuqtayi nazardan inklyuziv ta'lim zamonaviy ta'lim siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda.

Inklyuziv ta'lim nafaqat ta'lim tizimini isloh qilish, balki jamiyatning insonparvarlik darajasini belgilovchi mezon ham hisoblanadi. Bu jarayonda davlatning huquqiy, tashkiliy va moliyaviy qo'llab-quvvatlashi bilan bir qatorda

jamiyatning faol ishtiroki, ijtimoiy mas'uliyati va ijobiy munosabati hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Inklyuziv ta'lim jamiyatdagi barcha bolalarni, jumladan, alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan (nogironlik, rivojlanishdagi cheklovlar va boshqalar) bolalarni umumiy ta'lim muassasalarida teng huquqli ravishda o'qitish tizimi. Bu tizim nafaqat ta'lim sifatini oshiradi, balki ijtimoiy integratsiya, tenglik va jamiyatda mehribonlik muhitini shakllantirishga xizmat qiladi. O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirish "Yangi O'zbekiston" taraqqiyot strategiyasining muhim qismi bo'lib, davlat siyosati va jamiyatning faol ishtiroki orqali amalga oshirilmoqda. Ushbu maqolada mavzuni batafsil yoritib, davlat va jamiyatning rolini, tarixiy fonini, amaliy choralarini, muammolarini va istiqbollarini ko'rib chiqamiz.

Inklyuziv Ta'limning Tarixiy va Nazariy Asoslari

Inklyuziv ta'lim g'oyasi xalqaro darajada 1994-yilda UNESCOning Salamanka deklaratsiyasida shakllangan bo'lib, u barcha bolalarga teng ta'lim huquqini ta'minlashni talab qiladi. O'zbekistonda bu jarayon 2000-yillarning boshida boshlangan, ammo haqiqiy rivojlanish 2017-yildan keyin "Harakatlar strategiyasi" va "Yangi O'zbekiston" islohotlari bilan tezlashdi. Masalan, 2020-yilda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi qonunning yangi tahririda inklyuziv ta'lim tushunchasi rasman kiritildi. Bu tizim nafaqat ta'lim, balki jamiyatdagi nogironlikka nisbatan munosabatni o'zgartirishga qaratilgan — alohida maxsus maktablardan umumiy inklyuziv muhitga o'tish orqali bolalar ijtimoiy hayotga erta moslashadi.

Davlatning O'rni: Siyosat, Qonunchilik va Amaliy Choralar

Davlat inklyuziv ta'limni rivojlantirishda yetakchi rol o'ynaydi, chunki u huquqiy asoslar yaratish, moliyalashtirish, infratuzilma va kadrlar tayyorlash bilan shug'ullanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va Hukumatining qarorlari bu sohada asosiy harakatlantiruvchi kuchdir.

- Huquqiy Asoslar va Strategiyalar:

- 2020-yil 13-oktyabrdagi Prezident qarori (PQ-4860) "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish

chora-tadbirlari to'g'risida" qabul qilindi. Ushbu hujjat orqali 2020–2025-yillarga mo'ljallangan inklyuziv ta'lim konsepsiyasi va "yo'l xaritasi" tasdiqlandi, unda maxsus maktablarni bosqichma-bosqich yopib, umumiy maktablarni inklyuzivga aylantirish rejalashtirilgan.

- "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi (2022–2026)"da inklyuziv ta'lim 66- va 70-maqсадlar orqali muhim o'rin tutadi. Bu strategiya orqali 2025-yilgacha maktablarning kamida 51 foizini inklyuziv qilish maqsadi qo'yilgan.

- 2025-yilda qabul qilingan yangi choralar bo'yicha har bir tuman va shaharda kamida bitta inklyuziv ta'lim talablariga javob beradigan maktab tashkil etiladi. Bu maktablar panduslar, ko'tarish qurilmalari, maxsus jihozlar (audio va vizual vositalar) bilan ta'minlanadi.

- Amaliy Choralar va Statistika:

- 2023–2024 o'quv yilida 530 ta maktabda inklyuziv ta'lim joriy etilib, 1195 nafar alohida ehtiyojli bola qamrab olindi. 2025-yilda bu ko'rsatkich 1000 ta maktab va 5000 dan ortiq bolaga yetkazilishi rejalashtirilgan.

- O'qituvchilar malakasini oshirish uchun maxsus kurslar tashkil etilmoqda. Masalan, xorijiy mutaxassislar (Rossiya, Belarus, Yaponiya) bilan hamkorlikda treninglar o'tkazilmoqda. 2025-yilda 10 mingdan ortiq o'qituvchi inklyuziv ta'lim bo'yicha sertifikat oldi.

- Xalqaro hamkorlik: UNICEF, USAID va Yevropa Ittifoqi loyihalari orqali maktablar jihozlanmoqda. Masalan, USAIDning 2023-yilda boshlangan dasturi orqali 225 ta maktab inklyuziv bo'ldi, va bu dastur 2026-yilgacha davom etadi.

- Moliyalashtirish: Davlat byudjetidan har yili inklyuziv ta'lim uchun 500 milliard so'mdan ortiq mablag' ajratilmoqda, bu infratuzilma va maxsus darsliklar yaratishga sarflanadi.

Davlatning asosiy vazifasi — teng imkoniyatlar yaratish va ta'lim tizimini moslashtirish. Masalan, alohida ehtiyojli bolalar uchun individual o'quv dasturlari va psixologik yordam tizimi joriy etilmoqda.

Jamiyatning O'rni: Ijtimoiy Munosabat, Ishtirok va Qo'llab-Quvvatlash

Davlat harakatlari yolg'iz o'zi yetarli emas — jamiyatning faol ishtiroki inklyuziv ta'limni muvaffaqiyatli qiladi. Jamiyat bu jarayonda ijtimoiy munosabatni shakllantirish, stereotiplarni yo'qotish va amaliy yordam berish orqali ishtirok etadi.

- Ijtimoiy Munosabat va Madaniyat:

- Jamiyatda nogironlikka nisbatan salbiy stereotiplar mavjud, ammo inklyuziv ta'lim orqali bu o'zgarmoqda. Bolalar umumiy sinflarda o'qiganda, ularni teng ko'rish va qo'llab-quvvatlash odati shakllanadi. Bu jamiyatda mehribonlik va adolat muhitini yaratadi.

- Ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar orqali inklyuziv ta'lim haqida ma'lumot tarqatish muhim. Masalan, 2025-yilda "Inklyuziv jamiyat" kampaniyasi orqali telekanallar va internetda seminarlar o'tkazildi.

- Ota-Onlar, Mahalla va NNTlarning Ishtiroki:

- Ota-onalar farzandlarini umumiy maktabga berishga tayyor bo'lishi kerak. Mahallalarda uchrashuvlar va treninglar orqali ularni ma'lumotlantirish zarur. Masalan, Zamin fondi kabi nodavlat notijorat tashkilotlari (NNT) loyihalar orqali ota-onalarga psixologik yordam beradi.

- NNTlar va fuqarolik jamiyati: "O'zbekiston inklyuziv jamiyati" assotsiatsiyasi kabi tashkilotlar maktablarda ko'ngillilar dasturlarini tashkil etadi. 2025-yilda bunday loyihalar orqali 2000 dan ortiq bola qo'llab-quvvatlandi.

- Ilmiy va Ta'limiy Faoliyat: Universitetlarda inklyuziv ta'lim bo'yicha kurslar joriy etilmoqda. Masalan, Toshkent Davlat Pedagogika Universitetida maxsus fakultet ochildi, u jamiyatni tayyorlashga xizmat qiladi.

Jamiyatning roli inklyuziv ta'limni nafaqat ta'lim jarayoni, balki ijtimoiy taraqqiyotning asosiga aylantirishda. Bu orqali jamiyatda tenglik va integratsiya kuchayadi.

Inklyuziv ta'lim rivojida muammolar mavjud: infratuzilma yetishmasligi, o'qituvchilarning tayyorgarligi pastligi va jamiyatdagi salbiy munosabat. Masalan, qishloq hududlarida maxsus jihozlar yetarli emas. Yechim sifatida davlat va jamiyat hamkorligi kuchaytirilmoqda — xalqaro grantlar va mahalliy loyihalar orqali. 2025-

yilda o'tkazilgan davra suhbatlarida bu muammolar muhokama qilindi va yangi istiqbollar belgilandi.

Inklyuziv ta'limni joriy etish jarayonida faqat davlat tashabbusi yetarli emasligi aniqlanadi. Jamiyatning passivligi yoki noto'g'ri qarashlari bu jarayonni sekinlashtirishi mumkin. Shu sababli, inklyuziv madaniyatni shakllantirish, aholi orasida tushuntirish ishlari olib borish va pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Munozaralar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim — bu uzoq muddatli va kompleks ijtimoiy jarayon bo'lib, barcha manfaatdor tomonlarning uzviy hamkorligini talab qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta'limni rivojlantirishda davlat va jamiyatning o'рни o'zaro bog'liq va bir-birini to'ldiruvchi xarakterga ega. Davlat huquqiy va tashkiliy asoslarni yaratib bersa, jamiyat ushbu siyosatni amaliyotda qo'llab-quvvatlaydi.

Quyidagi takliflar ilgari suriladi:

Inklyuziv ta'lim bo'yicha pedagoglar malakasini muntazam oshirish.

Ta'lim muassasalarida moslashtirilgan infratuzilmani kengaytirish.

Jamiyatda inklyuziv madaniyatni targ'ib qilish bo'yicha axborot kampaniyalarini kuchaytirish.

Davlat va nodavlat tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlik mexanizmlarini rivojlantirish.

Mazkur chora-tadbirlar inklyuziv ta'lim tizimining samaradorligini oshirish va har bir bolaning sifatli ta'lim olish huquqini ta'minlashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR.

1. R. Sh. Shomaxmudova. "Maxsus va inklyuziv ta'lim" uslubiy qo'llanma. T.:2011 yil.
2. L.R.Muminova. Inklyuziv ta'lim. T.: - 2014 yil.
3. Ture Yonsson. . Inklyuziv ta'lim. T.: -2003.

4. Ainscow M., Booth T. Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools. – Bristol: CSIE, 2011.
5. Florian L. The SAGE Handbook of Inclusive Education. – London: SAGE Publications, 2014.
6. Slee R. Inclusive Education Isn't Dead, It Just Smells Funny. – London: Routledge, 2011.
7. Назарова Н.М. Инклюзивное образование: теория и практика. – Москва: Академия, 2015.
8. Шипицына Л.М. Инклюзивное обучение детей с ограниченными возможностями здоровья. – Санкт-Петербург, 2016.